

Nr 126.

Ankom till Riksdagens kansli den 22 maj 1911 kl. 12 m.

Utlåtande, i anledning af väckt motion med förslag till visst stadgande angående skatteköpta rekognitionshemman m. m.

(2:a Afd.).

I en inom Andra kammaren väckt, till jordbruksutskottets förberedande behandling remitterad motion, nr 268, har herr *Carl Lindhagen* hemställt, att Riksdagen ville för sin del besluta, att hvad i kungörelsen den 4 februari 1811 i fråga om skatteköp af s. k. rekognitions-hemman stadgats därom, att hemman alltid skola vara oskiljaktiga från de bruk, hvarunder de lyda, skall fortfarande gälla, äfvensom att 30 § af lagen om hemmansklyfning m. m. i följd däraf återställes i sin förra lydelse.

Till grund för motionen ligger motiveringen till en annan af herr Lindhagen väckt, till lagutskottet hänvisad motion, nr 245, hvilken är af följande lydelse:

»Den romerska rätten stadgade, att häfd såsom åtkomst till fast egendom icke gällde emot bland andra staten. Denna rättsprincip har sedan gått igen i många efterföljande lagstiftningar jämväl i nutiden. Äfven uti den författning om häfd, som gällde hos oss före tillkomsten af 1881 års lag, nämligen förklaringen den 14 maj 1805, återfinnes samma grundsats.

Nya lagberedningen tog i sitt den 27 december 1879 afgifna lagförslag i ämnet afstånd från en dylik skillnad med hänsyn till egendom, som må utgöra föremål för häfd. Den viktiga frågan ägnade bered-

ningen blott en flyktig uppmärksamhet i förbigående i sitt betänkande, hvilket härom innehåller följande: »En dylik inskränkning synes ej hvila på fullgiltig grund och bidrager endast att i viss mån bibehålla det tillstånd af osäkerhet, som häfdinstitutet åsyftar att undanröja. Den omständighet att en egendom någon gång i tiden blifvit afhänd kronan eller allmän inrättning kan naturligtvis icke vara känd för den, som i god tro efter lång tids förlopp förvärfvar egendomen, men möjligheten att vinna häfd skulle för all framtid vara betagen. Därest gällande lags bestämmelser efterlefvas vid pröfning af sökt lagfart, synes det emellertid osannolikt, att lagfart kan komma att beviljas å någon egendom af nyssnämnda slag eller att, om genom något förbiseende lagfarten beviljas, detta förhållande icke genast skulle upptäckas af kronans ombudsmän. Då enligt den häfdelag, beredningen föreslagit, erhållen lagfart utgör ett hufvudvillkor för häfden, förefinnes således så mycket mindre anledning att för ifrågavarande jordägare göra något undantag från allmänna regeln, som dessa jämväl i öfrigt vanligen äro i tillfälle att öfver sina egendomar hålla en lika, om ej mera verksam uppsikt än den, som i allmänhet står den enskilde sakägaren till buds i de händelser, hvilka vanligast gifva anledning till häfdeinstitutets tillämpande.»

Uti den till 1881 års Riksdag aflåtna propositionen i ämnet samt riksdagsförhandlingarna förekomma, så vidt jag kunnat inhämta, icke någon antydning om, att denna sak ens blifvit uppmärksammas.

Den gamla grundsatsen att statsjord ej kunde afhändas staten genom häfd, synes dock ej hafva bort kastas öfver bord, utan närmare undersökning och blott på det lättvindiga antagandet att en dylik inskränkning ej syntes hvila på fullgiltig grund.

En sådan grund har säkerligen också varit, att det allmänna bör behålla sin jordegendom och att staten behöfde ett särskildt skydd i detta afseende gentemot de enskilda intressena, hvilka alltid sökt och fortfarande söka till egen fördel plundra staten på dess egendom icke minst genom den talan och de befogenheter, dessa enskilda intressen kunnat tillvälla sig såsom målsmän för staten själf.

Ett sådant plundringens århundrade var i vår historia adertonhundratalet. Och man misstager sig nog icke särdeles mycket, om man betecknar 1881 års lag såsom kronan på verket. Det åberopade stora behofvet af en ytterligare effektivitet å häfdeinstitutet bottnade nog innerst i de hotande efterräkningarna, som en gång måste komma på alla dessa utsväfningar.

Särdeles oriktig är lagberedningens antagande, att förbiseenden

till kronans nackdel genast upptäckas af kronans ombudsmän och att kronan vanligen är i tillfälle att öfver sina egendomar hålla en lika om ej mera vaksam uppsikt, än den, som i allmänhet står den enskilda sakägaren till buds. Af många både förlåtliga och oförlåtliga skäl förhåller det sig som bekant alldeles tvärtom. Detta är ju också ganska förklarligt. Det möter synnerliga svårigheter för kronan att bevaka sin rätt på grund af dels den väldiga och invecklade omfattningen af dess rättsanspråk, dels den tunga apparat, som måste sättas i gång för att göra dem gällande, och dels det bristande intresset, ofta nog ytterligare paralyseradt af ett motsatt enskildt intresse hos kronans officiella målsmän, att med kraft föra kronans talan.

Oafsedt nu befogenheten af 1881 års lags ståndpunkt i frågan är det emellertid klart, att i följd af nyssnämnda förhållanden en myckenhet^{er} möjligheter att göra sin rätt gällande går på grund af nämnda lag för kronan förlorad under den långa och vidlyftiga utredning, med hvilken kammarkollegium nu är sysselsatt. Erfarenhet härom lär ock redan ha^{tt} vunnits.

Äfven nya lagberedningens förslag till jordabalk upptar i 2 kap. 16 § af förslaget till lag om inskrifning af rätt till fast egendom bestämmelser om häfd såsom jordafång, hvilka ytterligare kringskära möjligheterna för det allmänna att återvinna jord, som obehörigen afhändts detsamma. Huruvida någon afsikt här varit att ytterligare förekomma de på många håll så illa sedda kronoprocesserna, framgår icke af den skrifna motiveringen. Egendomligt är emellertid, att kammarkollegium, ehuru representant för landets största jordägare kronan, från hvilken dessutom enskildes jordbesittningar på så många underliga vägar härflyta, icke i likhet med en mängd andra myndigheter blifvit hörd öfver lagberedningens förslag.

Med anledning af de till Konungen ingifna petitionerna, rörande kronans jorddonationer till industrien, hvilka petitioner remitterats till kammarkollegium, ingafs den 3 november 1910 till Konungen en petition med framhållande af vikten att till nästa riksdag aflåta förslag om den tjuguariga häfdens afbrytande emot kronan. Denna petition har ej föranlett någon åtgärd ännu, ej ens remitterats till kammarkollegium.

I detta sammanhang må erinras om den faktiska lagstiftningsmakt, som domstolarne tillvällat sig, genom att i strid mot rimlighet och rättvisa i en mängd fall, såsom i processerna om rekognitions-skogarna, helt enkelt bortse från villkoren för donationerna och anlägga

formella åskådningssätt, fullständigt främmande för det sakliga innehållet.

Äfven äga vi ett betecknande minnesmärke öfver sträfvandena från deras sida, som haft gagn af en sådan rättsskipning, att genom lagstiftning utplåna alla spår, som kunna vara vägledande för eftervärldens efterräkningar. På motion i Första kammaren beslöt nämligen 1898 års Riksdag för sin del, att hvad i fråga om skatteköp af s. k. rekognitionshemman stadgas därom, att hemmanen alltid skola vara oskiljaktiga från de bruk, hvarunder de lyda, skall upphöra att gälla, hvarjämte beslöts en häraf föranledd ändring af 30 § af lagen om hemmansklyfning m. m.

Ett liknande försök gjordes redan 1886 genom en inom Första kammaren väckt motion, men afvisades då af Riksdagen.

Beslutet vid 1898 års riksdag grundades åter därpå, att högsta domstolen genom flera domar den 8 juni 1897 förklarar bestämmelsen om hemmanens oskiljaktighet från bruken icke äga någon betydelse, samt därför ogillat kronans återvinningstalan, ehuru den stöddes på, att bruksrörelsen nedlagts eller hemman kommit i annans ägo än bruksägarens. Vederbörande utskott hemställde, att bestämmelsen därför borde upphöra äfven i öfriga afseenden, helst dess bibehållande kunde genom osäkerhet angående äganderätten till rekognitionshemman »framkalla anspråk och förvecklingar af flere slag».

Detta riksdagsbeslut tillkom också genom en öfverrumpling från vederbörande intressenters sida. Ingen utomstående i Riksdagen förstod att se upp vid tillfället. Men inför nu stundande tider, då insikten börjar vakna om nödvändigheten med hänsyn till fattigdomen i landet att återförvärfva orättfånget kronogods eller kräfva betalning för bortslumpade domäner, så böra äfven sådana misstag, till den kraft det må hafva, rättas.»

Yttrande af
kammars-
kollegium.

Med anledning af de i sistnämnda motion lämnade uppgifter har lagutskottet i den ordning, som föreskrifves i § 46 riksdagsordningen, begärt yttrande från kammarskollegium bland annat i fråga om hvilka slag af i motionen afsedda, kronan tillhöriga fastigheter, den hos kollegium pågående utredningen omfattade.

I anledning häraf har till lagutskottet från kollegium inkommit yttrande, hvaraf utskottet här vill anföra följande:

»Jämlikt nådig befallning i Eders Kungl. Maj:ts härå aflättna nådiga remiss denna dag får kollegium till en början beträffande hithörande ämnen i underdånighet anföra följande.

Genom särskilda nådiga remisser dels den 10 och dels den 31 december 1909 dels ock den 17 oktober 1910 har kollegium fått sig anbefalldt att till Eders Kungl. Maj:t afgifva underdåniga utlåtanden i anledning af gjorda underdåniga framställningar med begäran om anställande af undersökning och vidtagande af annan åtgärd för bevakande af kronans rätt med afseende å vissa slag af egendomar, som af kronan upplåtits till industriens understöd. Härvid hafva berörda egendomar, som sammanfattats under benämningen »kronans jorddonationer till industrien», af sökandena hänförts till nedannämnda hufvudgrupper; och har i afseende härå, bland annat, meddelats följande.

A) *Till bruksrörelsens understöd upplåtna hemman och torp, hvarå åbo funnits.*

Utöfver stora skogsanslag hade bruksrörelsen gynnats med jordtilldelningar på det sätt att till bruksrörelsens understöd anslagits en mängd kronohemman och torp, hvarå kronoåbo funnits, med rätt för bruksägare att framför åbon skattelösa dylika egendomar. Förhållandet mellan bruksägaren och åbon hade man sökt ordna genom särskilda bestämmelser, och blef sedermera jämlikt nådiga kungörelserna den 24 maj 1878 och den 23 december 1881 medgifvet, att åbon finge öfverlåta sin åborätt till bruksägaren och den sistnämnde sin skatte-mannarätt till åbon.

B) *Rekognitionsskogar.*

Bland kronans donationer af skogar till industriens understöd borde främst bemärkas de förnämligast under 16- och 1700-talen till bergshandteringens främjande anslagna skogar.

I allmänhet hade för dessa skogar erlagts en viss rekognitionsafgift i följd hvaraf dessa egendomar med ett gemensamt namn kallats rekognitionsskogar. Numera kunde man skilja endast mellan rekognitionsskogar samt de i bergskollegii cirkulärbref den 29 mars 1824 omförmälda grufskogar och grufallmänningar, hvilka ej finge till skatte lösas och som jämväl blefve till erläggande af rekognitionsafgift uppförda.

Hvad då anginge de egentliga rekognitionsskogarna, hade desamma, där de ej blifvit under en mera bestämd besittningsrätt upplåtna, i allmänhet blifvit på grund af särskilda bestämmelser indelade till hemman och skattesålda med villkor att hemmanen skulle vara oskiljaktigt förenade med det bruk, till hvars understöd rekognitionsskogen varit anslagen. Emellertid hade på väckt motion inom Riksdagens Första kammare 1898 års Riksdag för sin del beslutit att för författningarnas föreskrift om skatteköpta rekognitionshemmans oskilj-

aktighet med bruken skulle upphöra att gälla, äfvensom att i följd däraf förbehåll i berörda syfte ej vidare skulle intagas i blifvande skattebref. Detta förslag godkändes ock af Kungl. Maj:t, hvarpå förordning i ämnet utkom den 22 december 1898.

D) *Andra jorddonationer till industrien.*

Hit hörde ofvannämnda grufskogar och grufallmänningar, äfven kallade statens till bergshandteringens understöd anslagna skogar. Dessa skogar, hvilka ej finge till skatte lösas, stode under domänstyrelsens inseende. Nädiga förordningen den 27 maj 1898 innehölle bestämmelser angående skötseln af dessa skogar.

Såsom alldeles fristående donationer till industrien upptoges:

1) Kengis bruks- och bergsfrälseegendom i Pajala socken, 2) Meldercreutzka och Hermelinska bergverks- och odlingsdistriktena mellan Luleå och Kalix älfvar, 3) Palmstruchska odlings- och skogsdistriktet på norra sidan af Piteå älf, 4) Korpfors och Resundsfors järnverksanläggningar med därtill anslagna skogar och 5) Awafors masugns och Hvitåfors bruks koldistriktsskog. I sammanhang med afvittringen hade reglering skett af dessa privilegier. Stora områden hade härvid frångått privilegiehafvarne och medtagits i den allmänna afvittringstilldelningen. Härutinnan borde dock verkställas utredning till utrönande af i hvilken omfattning delar af dessa jordområden ändock till följd af privilegierna bibehållits vid bruks-, grufve- och sågverksindustrien. Sålunda skulle många hemman, som nu disponerades af Gellivarebolaget, härröra från den Meldercreutzka stiftelsen. Bolag hade jämväl på ansökan erhållit nybyggesrätt till en stor myckenhet nybyggen särskildt i Norrbottens län. En närmare utredning härom saknades. Öfverloppsmarker hade ock vid afvittringen disponerats på ett sätt som påkallade särskild undersökning till bevarande af kronans rätt i berörda hänseende.

Vidare tillåter sig kollegium beträffande det utredningsarbete, som sålunda åligger kollegium, anföra följande.

Omförmälda kronodonationer, med undantag af de under afdelnin-garna A och B upptagna, hafva förut på sin tid varit föremål för vid-lyftiga utredningar, som innefattas i särskilda underdåniga utlåtanden, afgifna af *kollegium* dels den 20 december 1864 i anledning af väckt fråga om undersökning af de angående jord och skogar inom Norrbottens län utfärdade privilegier och dels den 30 maj 1870 angående privilegii stockfångst för sågverken i Västerbottens län, *af den år 1868 tillsatta skogskommitté* den 21 december 1860 angående de norrländska järn- och sågverksprivilegierna samt af *kommerskollegium och domänstyrelsen* gemen-

samt den 23 november 1896 rörande statens till bergshandteringsens understöd anslagna skogar. Vid den ytterligare undersökning härutinnan, som ännu torde återstå, synes den sålunda redan verkställda utredningen blifva till väsentlig hjälp och ledning.

Väl har i samband med de rättegångar, som å kronans vägnar utförts beträffande yrkad återgång af skattemannarätten till rekognitionshemman och lägenheter, å kollegii advokatfiskalskontor verkställt viss undersökning rörande de under afdelningen B upptagna egendomar. Den utredning rörande rekognitionsskogarna, som sålunda åstadkommits, synes ej vara uttömmande och torde i flera afseenden böra kompletteras. På sätt kollegium särskildt framhållit i sitt den 7 april detta år afgifna underdåniga utlåtande i fråga om uppgjort förslag till öfverenskomelse mellan Stockholms stad och kronan angående tillgodogörande af Storgysingen med flera vattenfall i Dalälven, har vid skattläggning af vissa utmed Dalälven befintliga rekognitionsskogar ansefliga sträckor dylik skogsmark alldeles afglömpts, till följd hvaraf dessa från skattläggning uteslutna marker såsom saknande all jordeboksbeteckning ej vidare anträffas i gällande jordeböcker. Enligt hvad byråchefen i landtmästerstyrelsen Eriksson meddelat undertecknad Björkman lär dylikt »förbi-seende» rätt ofta hafva passerat vid skattläggning af rekognitionsskogar landet rundt. En ingående undersökning och revision af det särdeles rikhaltiga kartmaterialet å detta område skulle helt säkert blotta många missförhållanden. Kollegium finner det ingalunda vara otroligt, att lagfart kan hafva meddelats å dessa helt bortslarfvade skogsområden, hvarigenom kronojord af högst betydande värde kan komma att till följd af häfdelagens tillämpning för all framtid afhändas kronan utan någon som helst ersättning till statsverket. Gifvetvis böra, där bruken äro nedlagda, dylika ej skattesålda områden återfalla till kronans fria disposition.

I fråga om de under afdelningen A berörda egendomar har den förberedande undersökningen i viss mån slutförts. Sålunda har härstädes nu upprättats specifik förteckning, upptagande de hemman och lägenheter, som till brukens drift och understöd blifvit af kronan från och med den 20 mars 1701, då ny skatteköpsordning infördes, under skattetitel upplätta. Denna förteckning, som likaledes torde komma att i vissa afseenden än ytterligare kompletteras, upptager dylika egendomar till ett antal af omkring 800 hemman, mestadels brutna skattetal, samt ett icke ringa antal lägenheter.

Endast ett fåtal af de å denna förteckning upptagna egendomar hafva hittills varit föremål för undersökning inför domstol. Enligt

uppgift från kollegii advokatfiskalskontor har Svea hofrätts dom angående återgång af skattemannarätten till $\frac{3}{8}$ mantal Rutvik nr 2 i Neder-Luleå socken af Norrbottens län numera vunnit laga kraft. Något afgörande af högsta domstolen har emellertid ännu ej afhörts beträffande dit fullföljda mål, berörande egendom af nu ifrågavarande art.

 Stockholm den 5 maj 1911.

Underdånigst

GUSTAF MUNTHE.

A. Björkman.
 föredragande.

Casten von Otter.

A. W. Dufva.

Gustaf Hedin.

Carl Lundin.

Utskottet.

Af kammarkollegii berörda utlåtande torde framgå, att den inom kollegium nu pågående utredningen med visshet kommer att omfatta samtliga de fall, där kronan skäligen kan framställa anspråk på återvinning af rekognitionshemman och lägenheter af dylik natur. Efter slutförandet af nämnda utredning lära ock behöriga åtgärder för bevakande af kronans rätt i sådant afseende med snaraste komma att vidtagas.

Det mål, hvartill ifrågavarande motion närmast syftar, torde väl vara ett återförvärfvande åt kronan af dess jorrdonationer åt industrien. För uppnående af detta mål lärer emellertid den af motionären föreslagna lagstiftningsåtgärden icke vara af någon vidare betydelse. Det vill nämligen synas utskottet, som om upphäfvandet af stadgandet rörande rekognitionshemmanens oskiljaktighet från bruken och den i samband därmed vidtagna ändringen i 30 § af ägostyckningslagen icke kan utöfva någon inverkan på frågan, huruvida staten i särskilda fall kan anse sig böra framställa yrkande om återvinning af rekognitionsskogarna, utan torde dylika anspråk utan afseende härå komma att väckas i de fall, då anledning härtill föreligger. Utskottet finner sig därför icke kunna biträda den nu föreliggande framställningen.

Skulle det emellertid vid tiden för vidtagande från statens sida af de för omförmälda ändamål erforderliga åtgärder visa sig, att sär-

skilda bestämmelser pröfvas nödiga för vinnande af det afsedda målet, torde då lämpligen kunna tagas i öfvervägande, hvilka föreskrifter härvid kunna komma i fråga.

På grund af det anförda får utskottet hemställa,

att förevarande motion icke må till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 22 maj 1911.

På jordbruksutskottets vägnar:

THEODOR ODELBERG.

Reservation

af herr *S. Linders*.

Det skulle här antecknas, att grefve *R. G. Hamilton* icke deltagit i den slutliga behandlingen inom utskottet af ifrågavarande ärende.
